

Verslag resultaten Verkiezingenonderzoek

Dr. Pieter van Wijnen

Inleiding

I&O Research heeft in juli en augustus 2012 een grootschalig online verkiezingsonderzoek uitgevoerd onder ruim 7.316 respondenten. Het onderzoek biedt inzicht actuele standpunten van kiezers en stemvoorkeuren.

In de vragenlijst komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- standpunten van kiezers over 18 verkiezingsissues. De issues zijn representatief voor vrijwel alle verkiezingsthema's en komen in de meeste verkiezingsprogramma's terug;
- belangrijke problemen in Nederland. Een lijst van 11 problemen waaruit de respondenten er maximaal 3 belangrijkste konden selecteren;
- coalitievoorkeuren. De wenselijkheid van de zes meest kansrijke en reële coalities;
- stemgedrag 2010 en stemvoorkeur 2012;
- achtergrondkenmerken. Leeftijd, geslacht, postcode, etniciteit, inkomensklasse, opleidingsniveau, religie, hoofdbezigheid.

De volledige vragenlijst treft u aan in de bijlage.

Het onderzoek is uitgevoerd onder een steekproef van ruim 26.000 respondenten. Het betreft hier geen panelonderzoek, maar een steekproefkader dat is gevormd uit eerdere onderzoeken van I&O Research, met name het Koopstromenonderzoek Randstad 2011 (www.kso2012.nl) en het onderzoek Veiligheidsmonitor (www.veiligheidsmonitor.nl). Beide grootschalige onderzoeken zijn uitgevoerd op basis van aselecte personen- en huishoudensteekproeven, algemeen erkend als het beste steekproefkader dat beschikbaar is. De respondenten hebben geen financiële vergoedingen gehad voor deelname aan de oorspronkelijke onderzoeken. Ook voor deelname aan dit onderzoek is door de respondenten belangeloos deelgenomen.

De onderzoeksresultaten zijn na herweging op leeftijd, geslacht en opleiding representatief voor alle Nederlandse kiesgerechtigden (18 jaar en ouder). Het veldwerk voor het Verkiezingsonderzoek is gestart op donderdag 2 augustus en liep door tot dinsdag 28 augustus. Het definitieve databestand is sinds woensdag 29 augustus beschikbaar.

Standpunten van kiezers over actuele politieke issues

Nederlanders hebben over actuele sociaaleconomische onderwerpen eerder een linkse dan een rechtse mening. Bijna de helft van de respondenten (48%) is het eens met de stelling dat de overheid meer geld moet uitgeven om de economische groei te bevorderen, ook als dit leidt tot een hoger begrotingstekort. Slechts een kwart (28%) geeft aan dit geen goed idee te vinden.

Meer dan de helft (57%) van de Nederlanders is tegen een versoepeling van het ontslagrecht. Zij geven aan het oneens te zijn met de stelling dat het werkgevers makkelijker moet worden gemaakt om werknemers te ontslaan. Een minderheid van 25% is voorstander van een versoepeld ontslagrecht.

Slechts een op de vijf (19%) is het eens met de stelling dat om de kosten van de gezondheidszorg te verminderen, burgers een hogere eigen bijdrage dienen te betalen. Twee derde (67%) geeft aan tegen dit voorstel te zijn.

Sinds de jaren tachtig zijn, ondanks de toegenomen welvaart, de inkomensverschillen tussen burgers toegenomen. Tegenwoordig zijn er meer voorstanders (51%) dan tegenstanders (29%) van het voorstel dat in Nederland de verschillen in inkomens kleiner moeten worden.

Twee derde van de respondenten (61%) geeft aan tegen het idee te zijn om verder te gaan met de privatisering van het openbaar vervoer. Slechts een op de zeven (15%) vindt doorgaan met deze privatisering een goed idee.

Eveneens twee derde van de burgers (68%) is het oneens met de stelling dat werknemers *belasting dienen te betalen over reiskostenvergoedingen voor het woon-werkverkeer*. Slechts 15% is het eens met deze stelling.

Wat betreft de duur van werkloosheidsuitkeringen neigt de publieke opinie niet naar een bepaalde richting. Er zijn bijna evenveel voorstanders (37%) als tegenstanders (39%) van het voorstel om de duur van de WW uitkeringen te verkorten.

Het afschaffen van de hypotheekrente aftrek wordt door een minderheid van de burgers ondersteund. 35% van de respondenten is het eens met de stelling dat de hypotheekrente aftrek op termijn volledig dient te worden afgeschaft. 47% geeft aan het oneens te zijn met deze stelling.

Onder de Nederlandse bevolking blijkt een draagvlak te zijn om op een of andere manier afscheid te nemen van de regel om met het bereiken van het 65^e levensjaar met pensioen te gaan. 45% is het eens met de stelling dat *de pensioengerechtigde leeftijd 65 jaar moet blijven*. 42% geeft aan het oneens te zijn met deze stelling.

Christelijk ethische issues

Tegenwoordig zijn er nog weinig onderwerpen controversieel in de Nederlandse politiek die te maken hebben met de tegenstelling tussen religieuze en seculiere levensbeschouwingen. Een actueel strijdpunt dat hier wel mee te maken heeft is de vraag of *trouwambtenaren mogen weigeren een homohuwelijk te sluiten*. Ruim twee derde van de burgers (67%) is een tegenstander van dit idee. Een minderheid van 24% vindt dat ambtenaren deze gelegenheid moet worden geboden.

Internationale kwesties

De ernstige financiële problemen waarmee eurolanden als Griekenland, Italië, Portugal, Spanje en Ierland te maken hebben, en het vraagstuk van solidariteit tussen eurolanden die dit oproept, lijken een markante weerslag te hebben op de publieke opinie.

Het draagvlak voor financiële solidariteit met zwakke eurolanden is gering. De helft van de Nederlanders (53%) is het oneens met de stelling dat Nederland financiële steun dient te geven aan landen van de Europese Unie met een hoge staatsschuld. Slechts een kwart (24%) is het eens met deze stelling.

Het enthousiasme voor staatkundige veranderingen in de richting van een meer federaal Europa is gering. Ruim de helft (58%) van de bevolking is het oneens met de stelling dat voor een gezamenlijk economisch beleid in Europa, de Nederlandse regering en het parlement meer bevoegdheden dienen af te staan aan de Europese Unie. Een minderheid van 25% is voorstander van dit idee.

De publieke steun voor het geven van ontwikkelingshulp is eveneens gering. Iets meer dan de helft (52%) vindt dat de overheid minder geld moet uitgeven aan ontwikkelingssamenwerking. Een minderheid van een derde (33%) is het niet eens met dit voorstel.

Uitgaven voor defensie is een andere post waar volgens veel burgers op kan worden bezuinigd. De helft (51%) vindt het een goed idee dat de overheid minder geld gaat uitgeven aan defensie. Een minderheid van 27% is tegenstander van dit idee.

Duurzaamheid

Na het ongeluk met de kerncentrale in Fukushima vorig jaar is de controverse over de opwekking van kernenergie weer toegenomen. Desondanks sluiten veel Nederlanders de inzet van kerncentrales in de toekomst niet uit. Een minderheid van 33% onderschrijft de stelling dat alle kerncentrales in Nederland op termijn dienen te worden gesloten. Bijna de helft (44%) is het oneens met deze stelling.

Tegelijkertijd is er draagvlak voor het stimuleren van meer milieuvriendelijke vormen van energie. Bijna twee derde (64%) van de burgers vindt dat de overheid meer subsidie moet geven voor de opwekking en het gebruik van *milieuvriendelijke energie*. Slechts een op de zes (16%) vindt dit voorstel niet wenselijk.

Libertair-autoritaire issues

Op de zogenaamde libertair-autoritaire dimensie, die overigens weinig te maken heeft met sociaaleconomische en religieus-ethische tegenstellingen, neemt een meerderheid van de Nederlanders een rechtse positie in.

Twee derde van de burgers (68%) is het eens met de stelling dat asielzoekers aan strengere eisen moeten voldoen om een verblijfsvergunning te krijgen. Slechts een op de zes (16%) is het oneens met deze stelling.

Acht op de tien Nederlanders (81%) vindt dat justitie zwaardere straffen dient te geven aan gepakte criminelen. Slechts een op de tien Nederlanders (9%) vindt dit geen goed idee.

Driekwart van de Nederlanders (74%) vindt dat de overheid zwaardere sancties moet geven aan allochtonen die onvoldoende integreren in de Nederlandse samenleving. Een minderheid van (10%) is het niet eens met dit voorstel.

Waardeoriëntaties die standpunten over strijdpunten bepalen

De opinies die burgers hebben over actuele strijdpunten zijn volgens politicologen een afgeleide van onderlinge waardeoriëntaties. Deze oriëntaties zijn een weerspiegeling van ideologische conflicten over de inrichting van de samenleving. Vanaf het ontstaan van het partijstelsel en de massademocratie eind negentiende eeuw hebben de volgende conflicten de Nederlandse politiek gestructureerd; de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid, de tegenstelling tussen religieuze en seculiere waardeoriëntaties, een conflict tussen materialistische en postmaterialistische waarden en een strijd tussen libertair/kosmopolitische en autoritair/nationalistische beleidsdoelen.

Met een factoranalyse kunnen we nagaan in welke mate de samenhang tussen de antwoorden van respondenten op de 19 voorgelegde stellingen over actuele strijdpunten een afgeleide zijn van onderliggende factoren, in casu ideologische oriëntaties. Vervolgens kunnen we per stelling-item nagaan in welke mate dit item laadt op de gevonden factoren. Op basis hiervan kunnen we de factoren interpreteren.

Vijf factoren blijken een substantiële bijdrage te leveren in de verklaring van geobserveerde correlaties tussen de itemscores.

Op factor 1 hebben de volgende items een hoge lading:

- financiële steun aan EU landen (-.57)
- gezamenlijk economisch beleid EU (-.50)
- moeilijker toegang asielzoekers (.82)
- zwaardere straffen criminelen (.78)
- zwaardere sancties bij inburgering (.82)
- minder geld naar ontwikkelingshulp (.66)

Factor 1 kan worden geïnterpreteerd als een indicator van het conflict tussen autoritarisme/nationalisme en libertarisme/kosmopolitisme.

De volgende items laden hoog op factor 2:

- pensioen houden op 65 jaar (-.65)
- gezamenlijk economisch beleid EU (.50)
- versoepeling ontslagrecht (.65)
- eigen bijdrage ziektekosten (.64)
- kortere duur WW (.57)
- afschaffen hypotheekrente (.46)
- financiële steun aan EU landen (.45)

Factor 2 kan worden beschouwd als een indicator van het conflict tussen liberaal economische moderniseringsideeën en socialistisch economisch conservatisme.

Items die hoog laden op factor 3 zijn:

- bezuinigen op defensie (.52)
- subsidiëren van milieuvriendelijke energie (.63)
- inkomensverschillen kleiner (.68)
- sluiten van kerncentrales (.65)

Factor 3 kan worden geïnterpreteerd als een indicator van het conflict tussen postmaterialistische en materialistische waardeoriëntaties en het conflict tussen egalitarisme en het accepteren van welstandsverschillen. Posities op de twee typen conflicten vallen grotendeels samen.

Op factor 4 hebben de volgende items een hoge lading:

- verdere privatisering openbaar vervoer (.78)
- afschaffen hypotheekrente (-.41)

Factor 4 kan worden gezien als indicator van een conflict tussen een vrije markt ideologie en meer overheidsgeoriënteerde opvattingen over economische ordening.

Een item heeft een hoge lading op factor 5:

- Trouwambtenaren mogen homohuwelijken weigeren (.85)

Factor 5 is een indicator van een strijd tussen religieuze en seculiere waardeoriëntaties.

Samengevat zijn er zes typen ideologische conflicten die de standpunten van burgers op actuele politieke strijdpunten beïnvloeden: een conflict tussen liberaal economische moderniseringsideeën en socialistisch economisch conservatisme, een conflict tussen autoritarisme/nationalisme en libertarisme/kosmopolitisme, een conflict tussen postmaterialistische en materialistische waardeoriëntaties, een conflict tussen egalitarisme en accepteren van welstandsverschillen, een conflict tussen een vrije markt ideologie en meer overheidsgeoriënteerde opvattingen over economische ordening en een strijd tussen religieuze en seculiere waardeoriëntaties.

Opvattingen over strijdpunten naar stemgedrag

In onderstaande tabel is het percentage respondenten weergegeven dat het eens is met de voorgelegde stellingen, uitgesplitst naar voorgenomen stemgedrag. Voor de meeste strijdpunten geldt dat partijen die hierover voorstellen hebben gedaan (de stellingen) in overeenstemming zijn met de meerderheid van hun kiezers. De percentages waarbij dit het geval is zijn vetgedrukt in de tabel.

De roodgedrukte percentages hebben betrekking op gevallen waarbij het partijstandpunt afwijkt van de opvattingen van het merendeel van de partijkiezers, en op andere opmerkelijke gevallen.

<i>Eens met stelling</i>	VVD	PvdA	PVV	CDA	SP	D66	GL	CU	PvdD	SGP	50+
Pensioen 65	31	31	77	25	68	17	18	33	44	39	65
Homotrouwen	21	13	27	44	14	13	14	88	17	94	19
Renteaftrek	29	55	26	36	38	51	58	31	48	25	27
Fin. Steun EU	23	46	2	41	17	53	57	29	31	11	8
Econ bel. EU	27	48	4	39	14	57	57	23	21	8	13
Ontslagrecht	51	11	17	36	10	36	15	20	27	40	12
Ontw hulp	77	21	88	37	45	28	10	21	50	42	62
Stimul Econ.	34	66	58	35	65	42	42	35	42	29	59
Bijdrage Gez.	32	19	7	30	8	36	26	22	19	33	8
Duur WW	58	23	39	42	24	43	19	33	35	50	35
Bezuin def.	39	66	50	38	65	57	74	33	66	17	53
Milieuvr Ener	49	82	49	65	73	77	94	72	89	58	75
Inkomensvers	19	74	56	44	77	42	72	48	67	47	66
Kerncentrales	13	56	23	20	45	36	72	35	77	15	23
Asielzoekers	85	39	95	62	64	46	16	52	49	78	79
Strafcrim	89	57	98	81	83	57	37	83	68	96	91
Sanct inburg	84	48	97	78	70	60	33	69	57	87	85
Privat OV	22	9	20	19	12	14	11	12	6	16	20
Reiskosten	15	20	14	22	12	24	19	20	8	18	8

Opmerkelijk is dat een minderheid van kiezers van CDA en VVD (respectievelijk 41 en 23%), tot voor kort onversneden pro-Europese partijen, voor verdere *financiële steun aan noodlijdende EU-landen* is.

Tevens opmerkelijk is dat slechts 27% van de VVD-kiezers voorstander is van een *verdere Europese integratie op financieel en economisch gebied*.

D66 heeft meerdere malen gepleit voor een *versoepeling van het ontslagrecht*. Echter een minderheid (36%) van haar kiezers is het eens met dit voorstel.

De kiezers van 50plus lijken minder gericht op internationale solidariteit. 62% is voorstander van minder geld naar ontwikkelingshulp.

Een meerderheid van 50 plus kiezers (59%) staat positief tegenover het voorstel dat de *overheid de economie gaat stimuleren*, desnoods met als gevolg een hoger begrotingstekort.

CDA, VVD en D66 hebben in het recente verleden meermalen gepleit voor een *hogere eigen bijdrage van burgers in de kosten van de gezondheidszorg*. Een minderheid van de kiezers van deze partijen (respectievelijk 30, 32 en 36%) is hier echter voorstander van.

D66 heeft in de afgelopen kabinetsperiode ontvankelijkheid getoond voor een *verkortings van de duur van de WW?* Een minderheid van haar kiezers (43%) blijkt hier echter wat voor te voelen.

Wilders heeft de afgelopen jaren geen gelegenheid voorbij laten gaan om flink uit te halen naar initiatieven om milieuvriendelijke energie te stimuleren. Toch is de helft van de PVV-kiezers (49%) voorstander van het idee dat de overheid meer subsidie geeft voor de *opwekking en het gebruik van milieuvriendelijke energie*.

Opmerkelijk zijn de standpunten van kiezers van CDA en D66 over de *omvang van de inkomensverschillen in Nederland*. Deze partijen nemen ten opzichte van PvdA/SP en VVD een middenpositie in op dit strijdpunt. Echter een minderheid van de kiezers (respectievelijk 44 en 42%) van deze partijen is voorstander van een verkleining van inkomensverschillen.

Opmerkelijk is tevens dat slechts een minderheid van kiezers van D66 en SP (respectievelijk 36 en 45%) wil dat *op termijn alle kerncentrales in Nederland worden gesloten*.

De aanhang van de Partij voor de Dieren blijkt niet in alle opzichten progressief georiënteerd te zijn. De helft van de kiezers van deze partij (49%) is er voorstander van dat het *asielzoekers moeilijker wordt gemaakt om een verblijfsvergunning te krijgen*. Kiezers van 50 plus zijn voor het overgrote deel (79%) voorstander van dit voorstel.

Kiezers van de Partij voor de Dieren en 50 plus zijn eveneens in meerderheid conservatief op het strijdpunt van de aanpak van criminaliteit. Ruim de helft (respectievelijk 68 en 91%) wil dat de overheid *zwaardere straffen toedeelt aan gepakte criminelen*.

SP, D66 en CU hebben een (centrum) linkse positie op het strijdpunt van inburgering van allochtonen. De kiezers van deze partijen zijn er echter in meerderheid voorstander van dat *de overheid zwaardere sancties geeft aan allochtonen die onvoldoende integreren in de Nederlandse samenleving* (respectievelijk 70, 60 en 69%)

Tenslotte is opmerkelijk dat slechts 22% van de VVD-kiezers voorstander is van een *verdere privatisering van het openbaar vervoer*. Hiermee is duidelijk dat de recente beleidsinitiatieven van minister Schultz van Haegen onder de eigen achterban op weinig instemming kunnen rekenen.

Belang van nationale problemen

Respondenten is een elftal onderwerpen voorgelegd die in de afgelopen periode door veel burgers en politici als nationaal probleem is ervaren. Vervolgens is gevraagd een selectie te maken van drie items die door de respondent als grootste probleem worden gezien. Daarna is voor elk van deze items verzocht aan te geven welke partij het beste in staat is om het betreffende probleem aan te pakken.

Hieronder staan de onderwerpen vermeld, in rangorde van het percentage mensen dat het onderwerp noemde in hun top 3 van meest belangrijke problemen. Hierbij dient te worden benadrukt dat de percentages relatieve scores zijn. Ze geven het belang aan van een specifiek probleem in verhouding tot de tien andere beleidsonderwerpen die zijn uitgevraagd. De scores geven vooral informatie over de drie onderwerpen die respondenten het meest bezighouden. Als er bijvoorbeeld een onderwerp is dat door veel respondenten als vierde meest belangrijke probleem wordt ervaren, komt dit niet bij deze cijfers naar voren (het onderwerp komt dan immers niet in de top 3).

De kosten van de gezondheidszorg wordt het vaakst gezien als een van de meest belangrijke problemen. 63% van de respondenten heeft dit onderwerp in de top 3 geplaatst. Bijna de helft (46%) vindt de economische recessie een van de drie grootste problemen. Het zelfde aantal (46%) ziet criminaliteit als een zeer groot probleem.

Werkloosheid en pensioenvoorzieningen wordt door 32% van de burgers in de top 3 gezet.

Relatief weinig respondenten zien de verschillen tussen *arm en rijk*, de *toestand van het milieu*, *problemen rondom Europa* en *immigratie* als een top 3 probleem (tussen de 10 en 20%), of de *cultuur van etnische minderheden* (7%). Het aantal mensen dat zich sterk zorgen maakt over de *toenemende invloed van de EU op ons dagelijks leven* (22%) is groter dan het aantal mensen dat juist de *afnemende steun voor Europese eenwording* als een groot probleem ervaart (11%).

Nationale problemen naar stemgedrag

Stemkeuze	Top 3 probleem 1	Top 3 probleem 2	Top3 probleem 3
VVD	Econ. recessie (58)	Kosten gez. zorg (57)	Criminaliteit (58)
PvdA	Kosten gez. zorg (60)	Econ. recessie (58)	Werkloosheid (43)
PVV	Criminaliteit (60)	Kost. Gez. zorg (52)	Invloed EU /immigratie (46)
CDA	Kosten gez. zorg (63)	Econ. recessie /criminaliteit (54)	Werkloosheid (39)
SP	Kosten gez. zorg (69)	Econ. recessie (42)	Pensioenvoorziening (38)
D66	Kosten gez. zorg (67)	Econ. recessie (60)	Werkloosheid (34)
GL	Milieu (68)	Kosten gez. zorg (61)	Econ. recessie (40)
CU	Kosten gez. zorg (68)	Criminaliteit (51)	Econ. recessie (41)
PvdD	Kosten gez. zorg (59)	Milieu (52)	Criminaliteit (35)
SGP	Criminaliteit (69)	Kosten gez. zorg (53)	Econ recessie (42)
50 plus	Kosten gez. zorg (68)	Pensioenvoorziening (52)	Criminaliteit (50)

De perceptie van de drie grootste nationale problemen is uitgesplitst naar voorgenomen stemkeuze. In de bovenstaande tabel staan per partijkeuze de drie onderwerpen vermeld die door de betreffende kiezers het vaakst als een top 3 probleem worden ervaren.

Bij alle partijen ziet een meerderheid van de kiezers de *kosten van de gezondheidszorg* als een van de drie meest belangrijke problemen.

Bij kiezers van de meeste partijen wordt de *economische recessie* vaak als een top 3 probleem gezien. Een uitzondering zijn de kiezers van partijen die zich niet nadrukkelijk profileren op economische groei, de kiezers van de PVV (17%), PvdD (23%) en 50plus (24%).

Een ander opmerkelijk gegeven is dat *immigratie*, dat het afgelopen decennium veelvuldig onderwerp van politieke discussie was, tegenwoordig alleen door kiezers van de PVV vaak als een top 3 probleem wordt gezien (46% van deze groep). Een vijfde van de VVD kiezers ziet immigratie als een van de drie meest belangrijke problemen, bij andere partijen ligt dit aantal niet boven de 15%.

Criminaliteit wordt relatief vaak genoemd als top 3 probleem door kiezers van de VVD, PVV, CDA, PvdD, SGP en 50 plus. Dit zijn merendeels partijen die zich sterk profileren op *law and order* thema's.

De bevindingen in bovenstaande tabel geven aan dat over het algemeen de issue prioriteiten van partijen en corresponderen met de prioriteiten van hun kiezers. Voor combinaties van issues en partijen die blauw zijn gemarkeerd geldt dit in sterke mate. Kiezers die bepaalde problemen zeer belangrijk vinden, weten vaak de partijen te vinden die zich profileren op de oplossing van deze problemen. Dit geldt voor de VVD met criminaliteit, de PvdA met werkloosheid, de PVV met betrekking tot nieuwkomers en invloed van de EU, de SP met gezondheidszorg en pensioenen, D66 met steun voor de EU, Groen Links en Partij voor de Dieren met het milieu, de SGP met invloed van de EU en 50 plus met pensioenvoorzieningen.

Partijcompetentie

Nu de verschillende issue publieken zijn gedefinieerd (groepen mensen die sterk belang hechten aan bepaalde issues), is de vraag aan de orde welke partijen deze groepen als het meest competent bij de aanpak van de issues beschouwen.

Van de mensen die *criminaliteit* een top 3 probleem vinden ziet 34% de VVD als de partij die het best in staat is dit probleem aan te pakken. De PVV, die ook moeite doet zich op dit probleem te profileren, wordt aanmerkelijk minder vaak genoemd, door 18% van het issue publiek. Andere afzonderlijke partijen worden nauwelijks genoemd.

Wat betreft de *toestand van het milieu* is er duidelijk een partij die vaak wordt gezien als het meest competent, Groen Links (door 49%). De Partij voor de Dieren, speciaal opgericht rond een aspect van dit thema, wordt door slechts 8 % aangegeven, D66 door 9%.

Het is duidelijk dat de SP de PvdA van de troon heeft gestoten in de strijd om eigenaar te worden van het probleem van (relatieve) armoede. Van het issue publiek bij het thema *verschillen tussen arm en rijk* vindt 39% de SP het meest competent, de PvdA wordt door 20% genoemd.

Wat betreft de aanpak van *werkloosheid* zijn er drie partijen die vaak door het issue publiek worden genoemd als het meest competent, de VVD (21%), de PvdA (19%) en de SP (14%).

De VVD, die in de jaren negentig door velen werd beschouwd als eigenaar van de issues *immigratie en etnische minderheden*, heeft deze thema's moeten afstaan aan de PVV. Van de mensen die immigratie een top 3 probleem vinden ziet 52% de PVV als de beste partij om dit probleem aan te pakken, de VVD wordt door 23% aangegeven. Op het onderwerp cultuur van etnische minderheden ziet 38% van het issuepubliek de PVV als de meest competente partij, de VVD wordt door 23% als zodanig gepercipieerd.

Bij mensen die veel belang hechten aan het probleem van *economische recessie* is er duidelijk een favoriet, de VVD. 38% van het issuepubliek ziet de VVD als de partij die het best in staat is de economie weer uit het dal te halen. De derde en tweede plaats worden ingenomen door respectievelijk PvdA (11%) en D66 (10%). De vaak voorspelde winnaar van de verkiezingen, de SP, wordt door slechts 8% als het meest competent beschouwd.

De profilering van D66 als pro-Europese partij komt in het onderzoek duidelijk naar voren. 38% van de mensen die de *afnemende steun voor Europese eenwording* als groot probleem ervaren ziet D66 als het meest competent. Zowel VVD als PvdA wordt door een op de zeven mensen van dit issuepubliek gezien als de beste probleemoplosser.

Mensen die zich grote zorgen maken over de *toenemende invloed van de Europese Unie op ons dagelijks leven* zien het vaakst de PVV als de meest competente partij (29%). 15% beschouwt de VVD op dit thema als beste partij, en eveneens 15% de SP.

Bij het probleem van de kosten van de gezondheidszorg heeft geen van de partijen een monopolie als beste gepercipieerde probleemplosser. VVD en SP worden het vaakst genoemd door het issuepubliek (respectievelijk 16 en 18%), gevolgd door de PvdA (11%) en CDA (9%).

Het issuepubliek bij het thema van *pensioenvoorzieningen* heeft ook geen duidelijke favoriete probleemplosser. De drie meest genoemde partijen zijn de SP (19%), VVD (14%) en de PvdA (12%).

Samengevat hebben de volgende partijen bij de onderzochte problemen een duidelijk voordeel, wat betreft hun gepercipieerde competentie:

De VVD bij de aanpak van criminaliteit en de economische recessie, de PVV bij de thema's immigratie, cultuur van etnische minderheden en de invloed van Europa, de SP bij verschillen tussen arm en rijk, D66 bij de steun voor Europese eenwording en Groen Links wat betreft de verbetering van milieumstandigheden. Opmerkelijk is dat PvdA en CDA, voorheen grote middenpartijen, op geen van de onderzochte problemen door issuepublieken een grote competentie wordt toegedicht.

Veranderingen in stemgedrag 2010-2012

In de enquête is respondenten naast de voorgenomen stemkeuze gevraagd op welke partij zij bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2010 hebben gestemd. Dit maakt het mogelijk op het niveau van de individuele kiezer veranderingen in stemgedrag te onderzoeken.

Stabiliteit van de electorale aanhang

Allereerst kunnen we voor iedere afzonderlijke partij het percentage kiezers vaststellen dat in 2010 en in 2012 op dezelfde partij zal stemmen. (Kanttekening hierbij: het totaal waarop deze cijfers zijn gepercipieerd omvat ook kiezers die in augustus nog niet weten op welke partij te stemmen.) Wat betreft de stabiliteit van electorale steun zijn vijf soorten partijen te onderscheiden.

De SGP heeft een zeer stabiele aanhang. 94% van de kiezers die in 2010 SGP heeft gestemd zal in 2012 weer op deze partij stemmen.

De SP en de Christen Unie kunnen naar verwachting twee derde van de kiezersaanhang van 2010 ertoe bewegen om in 2012 op dezelfde partij te gaan stemmen (SP: 65%, CU: 70%).

VVD en D66 zullen bij de aanstaande verkiezingen circa 60% van de electorale aanhang van 2010 behouden (VVD: 61%, D66: 58%).

PvdA, PVV, PvdD en CDA gaan naar verwachting meer dan de helft van de kiezers van 2010 verliezen. Deze partijen zullen respectievelijk 44, 44, 45 en 46% van de kiezers van 2010 behouden.

De verwachtingen voor Groen Links zijn het meest negatief. Slechts 24% van de kiezers die in 2010 op Groen Links heeft gestemd, geeft aan dit in 2012 weer te zullen doen. Hierbij is aan te merken dat voor Groen Links nog niet alle hoop is verloren. Van de Groen Links kiezers van 2010 geeft in augustus 43% aan nog niet te weten op welke partij te gaan stemmen. Er is dus nog een wereld te winnen (of te verliezen).

Stemkeuze van veranderende kiezers

Deze enquête geeft net als andere recente peilingen aan dat de PvdA, PVV, CDA en Groen Links bij de komende Tweede Kamerverkiezingen een substantieel aantal zetels zullen verliezen. Welke partijen gaan profiteren van dit zetelverlies?

De PvdA zal naar verwachting vooral stemmen verliezen aan de SP en D66. Van de PvdA stemmers in 2010 zal in 2012 17% op de SP stemmen, 7% op D66.

De PVV zal voornamelijk stemmen verliezen aan de VVD en de SP. Van de mensen die in 2010 PVV hebben gestemd, zal in 2012 8% stemmen op de VVD, 6% op de SP.

Het CDA zal een substantieel deel van de aanhang verliezen aan de VVD. 7% van de CDA-aanhang van 2010 gaat in 2012 stemmen op de VVD.

Mensen die niet meer op Groen Links stemmen, gaan voornamelijk naar de PvdA, SP en D66. Van de Groen Links-kiezers van 2010 zal in 2012 9% stemmen op de PvdA, 12% op de SP en eveneens 9% op D66.

De Partij voor de Dieren zal stemmen verliezen aan de SP. 15% van de PvdD-kiezers van 2010 zal in 2012 stemmen op de SP.

Electoral concurrentie: samenhang tussen voorkeuren voor partijen

In de enquête is respondenten gevraagd op welke partij zij van plan zijn te gaan stemmen. Een beperking bij deze vraag is dat hiermee de electorale voorkeur voor slechts 1 partij kan worden gemeten. Bij het besluiten op welke partij te gaan stemmen maken de meeste kiezers een keuze uit een set van partijen waarvoor zij een voorkeur hebben. De electorale voorkeur voor meerdere partijen kan worden gemeten met de zogenaamde stemkans vraag. Voor afzonderlijke partijen wordt aan respondenten gevraagd hoe groot de kans is dat zij ooit zullen stemmen op de betreffende partijen. De scores die respondenten kunnen toekennen lopen van 1 (zeer nooit) tot 10 (in de toekomst zeker).

De scores bij de stemkansitems maken het mogelijk na te gaan in welke mate de electorale voorkeur voor een bepaalde partij samengaat met de voorkeur voor andere partijen. Een indicatie voor deze samenhang is de correlatie tussen de stemkansscores voor de afzonderlijke partijen. In de onderstaande tabel zijn tweetallen van partijen vermeld waarvoor geldt dat er een (redelijk) sterke positieve correlatie is tussen stemkansen (een correlatie groter dan .15).

Combinaties van partijen	Correlatie tussen stemkans
PvdA – Groen Links	.53
D66 – Groen Links	.54
Christen Unie - SGP	.53
PvdA - SP	.48
CDA – Christen Unie	.38
Groen Links - SP	.41
CDA - VVD	.35
PvdA – D66	.32
Groen Links - PvdD	.28
PVV - DPK	.22
SP - PvdD	.23
PVV - VVD	.19
CDA - SGP	.20
PVV – 50 plus	.16
PvdD – 50 plus	.22

De correlaties zijn een indicatie van de mate waarin partijen concurreren met andere partijen om de gunst van de kiezer.

De PvdA concurreert vooral met Groen Links (.53) en de SP (.48), ook met D66 is de concurrentie redelijk sterk (.32).

Kiezers met een potentiële voorkeur voor het CDA hebben vaak tevens een voorkeur voor de Christen Unie (.38) en de VVD (.35), in mindere mate voor de SGP (.20).

De VVD ondervindt (naast het CDA) concurrentie van de PVV (.19).

De PVV concurreert op de electorale markt (naast de VVD) met Democratisch Politiek Keerpunt (.22) en 50 plus (.16).

Kiezers die geneigd zijn te stemmen op D66 hebben (naast de PvdA) ook meer dan gemiddeld een voorkeur voor Groen Links (.54),

De SP concurreert op de kiezersmarkt (naast de PvdA) met Groen Links (.41) en de Partij voor de Dieren (.23).

Kiezers met een voorkeur voor Groen Links zijn (naast de PvdA, D66 en SP) ook vaker geneigd te stemmen op de Partij voor de Dieren (.28).

Opmerkelijk zijn ook een aantal combinaties van partijen waarvoor een zwakke of negatieve correlatie tussen stemkansen geldt. In de media wordt vaak gesproken van het feit dat veel mensen met een stemvoorkeur voor de SP tevens een sterke preferentie hebben voor de PVV. De bevindingen van dit onderzoek ondersteunen deze bewering niet. De correlatie tussen stemkansen voor PVV en de SP is zwak negatief (-.04). Tevens is opmerkelijk dat er een zwak positief verband is tussen de stemkansen voor D66 en de VVD (.09), hoewel beide partijen erop voorstaan het liberale gedachtegoed te vertegenwoordigen en een pleitbezorger te zijn van de vrije markt. Het is aannemelijk dat de relatief zwakke concurrentie tussen deze partijen gevolg is van het feit dat D66 en VVD substantieel verschillende posities innemen op de libertair-autoritaire dimensie, die te maken heeft met beleidskwesaties als immigratie en de cultuur van etnische minderheden.

Strategisch stemgedrag

Sommige verkiezingsprognoses voorspellen een nek aan nek race tussen SP en PVV. Beide partijen staan in deze peilingen op iets meer dan 30 zetels en staan daarmee op grote voorsprong van andere partijen. In de media worden de aanstaande verkiezingen vaak voorgesteld als een keuze tussen Rutte of Roemer als toekomstig premier. Deze verwachtingen kunnen kiezers ertoe brengen om strategisch te gaan stemmen. Bij strategisch stemmen baseren kiezers hun stemkeus niet alleen op de overeenstemming met beleidsstandpunten van partijen, maar ook op de verwachte toekomstige machtsverhoudingen. Links georiënteerde kiezers die inhoudelijk het dichtst bij de PvdA staan en willen voorkomen dat de VVD de grootste partij wordt (en zo de premier gaat leveren) zullen om strategische redenen geneigd zijn op de SP te stemmen. Mutatis mutandis zullen sympathisanten van het CDA die Roemer niet in het torentje willen hebben, een stemvoorkeur ontwikkelen voor de VVD. Aan respondenten die in de enquête hebben aangegeven dat zij op de SP of de VVD gaan stemmen, is gevraagd of zij het eens zijn met de stelling dat zij gaan stemmen op de betreffende partij, hoewel zij het meer eens zijn met de standpunten van een andere partij. Van de SP kiezers geeft 12% aan het eens te zijn met deze stelling, van de VVD kiezers kan 16% de stelling onderschrijven. Dit is een aanwijzing dat bij de komende verkiezingen de SP en VVD aanzienlijk gaan profiteren van strategisch stemmende kiezers. De VVD lijkt hiermee iets meer electorale winst te boeken dan de SP.

Wat zijn de partijvoorkeuren van mensen die strategisch op de SP en VVD stemmen? Een indicatie van een antwoord op deze vraag is het stemgedrag bij de vorige verkiezingen van 2010. Kiezers die in 2012 VVD willen stemmen, maar het inhoudelijk meer eens zijn met een andere partij, hebben in 2010 relatief vaak PVV of CDA gestemd (beiden 10% van de strategisch stemmende VVD kiezers).

Kiezers die in 2012 strategisch op de SP willen stemmen, hebben vaak PvdA gestemd in 2010 (25% van de strategisch stemmende SP kiezers). Strategische SP stemmers komen ook van de PVV (10%), CDA (9%), Groen Links (8%) en D66 (5%).

Coalitievoorkeuren

Respondenten is een zestal mogelijke coalities voorgelegd die eventueel na de Tweede Kamer verkiezingen de nieuwe regering kunnen vormen; een linkse coalitie (PvdA, SP, D66, GL, PvdD), een centrum linkse coalitie (CDA, PvdA, SP, D66, GL, PvdD, CU?), een nationale coalitie (PvdA, SP, CDA, VVD), een paars plus coalitie (PvdA, VVD, D66, GL, CU), de zogenaamde Kunduz coalitie (CDA, VVD, D66, GL, CU) en een rechtse coalitie (CDA, VVD, PVV, SGP). Zij konden aangeven hoe wenselijk ze deze regeringscombinaties vinden voor de komende regeerperiode.

Als we per coalitie kijken naar het aantal respondenten dat de combinaties wenselijk of zeer wenselijk vindt, wordt duidelijk dat de percentages niet dramatisch verschillen. Er is niet een bepaalde coalitie die duidelijk het meest favoriet is onder de kiezers.

Een kwart van de respondenten (23%) vindt een linkse coalitie wenselijk. Een centrum linkse, nationale en paars plus coalitie worden door respectievelijk 26, 29 en 25 procent van het electoraat als wenselijk gezien. Bijna een derde van de kiezers (31%) vindt een Kunduz coalitie een goed idee. Een rechtse coalitie is gewenst bij een minderheid van 20%.

De vraag naar gewenste coalitievoorkeuren kunnen we uitsplitsen naar voorgenomen stemkeuze. Daarbij is het vooral interessant te kijken naar de voorkeur voor coalities bij kiezers van partijen die deel uitmaken van deze coalities. In de onderstaande tabel staan voor de aanhang van de verschillende partijen de steun voor coalities vermeld.

vvd	pvdA	pvv	cda	sp	d66	gl	cu	pvdd	sgp
Kunduz (62)	Links (65)	Rechts (75)	Kunduz (76)	Links (63)	Paars plus (60)	Centrum links (72)	Kunduz (55)	Links (63)	Rechts (71)
Rechts (36)	Centrum links (62)		Nationaal (44)	Centrum links (54)	Kunduz (52)	Links (77)	Centrum links (35)	Centrum links (43)	
Paars plus (28)	Paars plus (37)		Centrum links (25)	Nationaal (37)	Centrum links (36)	Paars plus (56)			
Nationaal (27)	Nationaal (30)		Rechts (14)		Links (27)	Kunduz (29)			

Een ruime meerderheid van VVD-kiezers ziet hun partij bij voorkeur deelnemen aan een Kunduz-coalitie. 62% beschouwt een Kunduz-coalitie als wenselijk. Andere mogelijke vormen van regeringsdeelname (rechts, paars plus en nationaal) worden door een minderheid van VVD-kiezers (hooguit een derde) als wenselijk gezien.

PvdA-kiezers zien bij voorkeur de vorming van een links of centrum-links kabinet (respectievelijk 65 en 62%). De peilingen geven aan dat een paars plus coalitie en een nationaal kabinet meer kans hebben op ondersteuning door een meerderheid van kamerzetels. Bij de vorming van dergelijke coalities zal de PvdA de nodige moeite moeten doen haar kiezers te overtuigen, gezien de geringe steun voor paars plus en een nationaal kabinet (respectievelijk 37 en 30%).

Driekwart (75%) van de PVV-kiezers vindt de totstandkoming van een rechts kabinet wenselijk.

Bij CDA-kiezers is alleen een meerderheidssteun te vinden voor een Kunduz-coalitie (76%).

Een meerderheid van SP kiezers ziet een links of centrum-links kabinet als wenselijk (63% en 54%). Slechts een derde ziet wat in samenwerking met CDA en VVD in een nationaal kabinet. Dit bevestigt de gangbare mening dat als de SP gaat deelnemen aan een kabinet dat niet wordt gedomineerd door linkse partijen, zij de nodige weerstand dient te overwinnen bij de achterban.

Een meerderheid van D66-kiezers staat positief tegenover deelname in een kabinet met de VVD (Paars plus en Kunduz, resp. 60 en 52%). Hooguit een derde ziet wat in deelname aan een door linkse partijen gedomineerd kabinet.

Weinig verrassend hebben de meeste kiezers van Groen Links een voorkeur voor een links of centrum-links kabinet (72 en 77%). Paars plus kan rekenen op een krappe meerderheid (56%), relatief weinig Groen Links-leden hebben een voorkeur voor een Kunduz coalitie (29%).

Kiezers van de Christen Unie hebben duidelijk een voorkeur voor deelname aan een kabinet met CDA en VVD (Kunduz) (55%) boven deelname aan een kabinet met linkse partijen (centrum links) (35%).

Mocht de Partij voor de Dieren deelnemen aan een kabinet, dan hebben haar kiezers een voorkeur voor een links boven een centrum-links kabinet.

Een ruime meerderheid van SGP-kiezers heeft een voorkeur voor regeringssamenwerking met CDA, VVD en de PVV.

De huidige verkiezingsprognoses laten zien dat een nationaal kabinet de grootste kans heeft op het halen van een meerderheid van kamerzetels. Bij de kiezers van partijen die een nationaal kabinet moeten vormen is een dergelijke coalitie echter weinig gewenst (een kwart van de VVD-kiezers, een derde van de PvdA- en SP-kiezers en bijna de helft van de CDA-kiezers).

Tevredenheid met regeringsbeleid

Respondenten is gevraagd hoe tevreden ze zijn met het regeringsbeleid in de afgelopen twee jaar. De meeste kiezers zijn niet tevreden met de resultaten van het kabinet Rutte I. 16% is tevreden, 31% is neutraal op deze vraag, een meerderheid van 53% is ontevreden.

Het is interessant om na te gaan hoeveel kiezers die in 2010 op een van de regeringspartijen hadden gestemd (CDA, VVD of PVV) ontevreden zijn met het regeringsbeleid van de afgelopen kabinetsperiode. Vervolgens willen wij weten wat deze kiezers van plan zijn met hun stemkeuze voor de verkiezingen van 2012.

Van de kiezers die in 2010 op de VVD hebben gestemd geeft een kwart (23%) aan dat zij ontevreden zijn met het beleid. Van de kiezers die toen CDA hebben gestemd is een iets groter deel ontevreden (30%). Kiezers die in 2010 PVV hebben gestemd zijn beduidend minder tevreden. Van hen geeft een ruime meerderheid (64%) aan ontevreden te zijn met de resultaten van Rutte I.

Als we kijken naar de stemintenties van deze drie groepen kiezers ontstaat het volgende beeld.

Van de ontevreden (toenmalige) VVD-kiezers geeft slechts 26% aan in 2012 weer op de VVD te zullen stemmen. Bij deze groep weet bijna de helft (45%) nog niet op welke partij te stemmen. 6% wil in 2012 stemmen op D66, 7% op de SP en 6% op de PVV. 3% wil CDA stemmen, 4% de 50plus partij.

De partijtrouw bij ontevreden CDA-kiezers van 2010 is ook gering. Een minderheid van 25% wil in 2012 weer op het CDA stemmen. 42% weet nog niet op welke partij te stemmen. 12% wil in 2012 stemmen op de SP, 3% op de PvdA, 3% op D66, 4% op de CU en 5% op de VVD.

Toenmalige PVV-kiezers die ontevreden zijn met het beleid, zijn aanmerkelijk trouwer. Van de ontevreden PVV-kiezers wil de helft (49%) in 2012 weer PVV stemmen. 34% van deze groep weet nog niet op welke partij zij gaat stemmen. 8% wil in 2012 stemmen op de SP, 4% op 50 plus en 3% op de VVD. De nieuwe partij van Hero Brinkman blijkt niet te profiteren van beleidsontevreden PVV-kiezers. Slechts 0,2% van deze groep geeft aan DPK te gaan stemmen in 2012.

Samengevat heeft ontevredenheid met het beleid van Rutte I de electorale onzekerheid bij CDA en VVD meer vergroot dan bij de PVV. Een kleiner deel van de ontevreden kiezers van CDA en VVD heeft een maand voor de verkiezingen al besloten weer op dezelfde partij te stemmen. Daar staat tegenover dat bij CDA en VVD een groter deel van de ontevredenen nog niet weet op welke partij te stemmen. Deze kiezers kunnen nog overtuigd worden weer op CDA of VVD te stemmen.

Door ontevredenheid met het beleid verliest de VVD voornamelijk aan D66, SP en PVV. Het CDA verliest hierdoor vooral aan de SP. De PVV verliest door het negatief gewaardeerde beleid vooral aan SP en 50 plus.

Demografisch profiel van de electorale steun van partijen

In de enquête is respondenten gevraagd naar de volgende achtergrondkenmerken: leeftijd, geslacht, hoofdbezigheid, opleiding, inkomen, geloof, kerkgang en woonplaats (als indicatie van urbanisatiegraad). Onderstaande tabel geeft per partij een presentatie van categorieën waarop de kiezers substantieel verschillen van kiezers van overige partijen (percentuele verschillen van 5% of meer).

Stemkeuze	vvd	pvda	pvv	cda	sp	d66	gl	cu	pvdd	sgp	50*
2012											
leeftijd											
26-40		-6		-7						+18	-11
41-55		-12	+9	-12	+7		+8		+11		-14
56-64	-9	+5			+12		-12		-10		+20
65+		+13	-13	+20	-16	+9		-9		-14	+7
Kerkgang min. 1 keer per maand				+29				+78		+75	
man	+7		+5	+7			-10	-10	-28		
hoofdbezigheid											
werkend (niet zelfst.)		-7	+7	-16	+11		+12				-16
werkzoekend			+7								
zelfstandige	+5									+5	
Huisvrouw/man							-6	+13	+7	+22	-5
gepensioneerd		+14	-16	+20	-15	+9		-9		-19	+19
arbeidsonge-					+5						

schikt											
geloof											
geen	+7	+18	+11	-45	+12	+15	+5	-46	+26	-48	-5
netto inkomen (in 1000 euro)											
<1											
1-1.5	-6		+5		+7				+5		
1.5-2	-9				+5					+6	+24
2-3				+6		-9				+7	
3-4	+6		-5						-8		-14
4-5	+5				-5	+6		-10		-5	-9
>5	+9				-6						-7
opleiding											
laag						-6	-6			+11	+8
middelbaar		-11	+19		+11	-20	-32	+13	-18		+7
hoog	+5	+10	-21		-14	+27	+37	-16	+20	-15	-16
urbanisatie											
zeer sterk		+8		-7		+8	+11	-6			
sterk				-7			-9		-12	-14	
matig									+12	+7	
weinig								+8			
niet				+6		-6	-5				

Opmerkelijke bevindingen:

- In het electoraat van de PvdA, een partij die vanouds bekend staat als belangenbehartiger van de arbeidersklasse, zijn in 2012 de hoger opgeleiden (hbo en academisch) oververtegenwoordigd.
- Het electoraat van de PVV bestaat bovengemiddeld uit middelbaar opgeleiden (mbo/havo/vwo als hoogst voltooide opleiding).
- Bij kiezers van de SP zijn 65 plussers ondervertegenwoordigd. Ondanks de toegenomen populariteit lijkt de partij nog steeds in beperkte mate in staat stemmen te trekken onder hoger opgeleiden. Kiezers met een middelbare opleiding zijn oververtegenwoordigd.
- Het electoraat van D66 bestaat bovengemiddeld uit 65 plussers.
- D66 kiezers zijn minder vaak modale verdieners, zij hebben meer dan gemiddeld een bovenmodaal inkomen. Deze oververtegenwoordiging van hogere inkomens is niet aanwezig bij het electoraat van Groen Links.

- Bij Groen Links kiezers zijn mannen, huisvrouwen/mannen en de leeftijd 56-64 jaar ondervertegenwoordigd.
- Opvallend is dat in het electoraat van de Christen Unie en de SGP het aandeel 65 plussers duidelijk lager is dan het gemiddelde.
- De SGP kent een aanmerkelijke oververtegenwoordiging van laag opgeleiden.
- Bij de kiezers van de Partij voor de Dieren zijn mannen en 50 plussers ondervertegenwoordigd.
- Het demografisch profiel van de 50 plus kiezer heeft de volgende kenmerken. Weinig verrassend zijn 50 plussers en gepensioneerden oververtegenwoordigd. Mensen met een beneden modaal netto inkomen van 1500-2000 euro zijn ook sterk oververtegenwoordigd. Het electoraat van 50plus bestaat uit relatief weinig bovenmodale verdiemers. Mensen met een laag en middelbaar opleidingsniveau zijn oververtegenwoordigd.